

Prästerna och prästgårdarna i Torhamns socken från 1600-tal och framåt

Torhamnslandets magra, steniga och sandiga jordmån, ständigt utsatt för Östersjöns vindar, var inte särskilt attraktivt bland pastoraten i Lundastiftet. Ty på den tiden fick prästen själva ta ut sin lön i form av hemmansbrukande. Och inte heller var det några större ägor under prästgårdarna, knappt ett halvt hemman. Och två prästgårdar brann ner. Som om det inte vore nog avskräckande så förväntades prästen att ge sig ut på stormiga färder på havet när sockenbud kom från skärgården. Då fanns inga broar till Tjurkö och Sturkö m.fl. öar som ingick i det stora pastoratet. Det blev därför ofta relativt korta ämbetstider och nästan lika ofta slutade ämbetet med döden efter ett relativt kort men slitsamt prästliv.

Teckning av den gamla prästgården där församlingshemmet ligger idag.

Präster från 1600-tal till 1950-talet

Prästgården i Truseryd (Thrudseryd , Trusseryd) var Torhamns sockens första prästboställe som också skulle försörja prästfamiljen. Gården brukades av minst 4 kända präster mellan 1641 till 1683. Kanske bodde även de tidigare prästerna där. Bostaden låg där fastigheten med adress Truseryd 76 ligger idag, alldeles i västra hörnet där vägen går ner till Truseryds hamn. Den förste kända prästen i prästgården var Jens Pederssen Hoff, ämbetstid 1641 – 1648. Men då var fortfarande Blekinge Danskt.

1600-talets första präst i socknen var Jören Severinsen (Seurinss) som blev präst i Torrum 1584. Därefter kom Lauritz Mogensen som blev präst från 1610. Han var befriad från skatt eftersom han lidit skada av rikets fiende (Sverige). Efter Mogensen kom Herr Jens (Johannes) 1624. Han skötte sin tjänst illa och var hängiven åt superi och liderlighet, vilket ledde till avkortning p.g.a. ”armod och ringa kall”. Nästa präst var också en Herr, nämligen Herr Lauritz 1630. Sedan kom prästen Jens Pedersen Hoff 1641, men han stannade bara ett år och efterträddes av Broder Ibsen 1642.

Ibsen blev också den förste svenske prästen sedan Blekinge blev svenskt 1658 efter freden i Roskilde. Han kom från Köpenhamn och prästvigdes till ”pastor i Torrum Blekinge”. Det är oklart om han var verksam ända till nästkommande präst 1667.

Prästen Hans Lauritsson Smetius kom 1667. Han klagade i en skrivelse till Skånska kommissionen över att prästgårdens åker var blott 5 tunnland ofruktbar sandjord, ängen gav bara 6 lass hö och allmogen i byn var så fattig att den ej kunde ge prästen hans rättighet. Lauritsson bad därför om en liten halv ödegård som Ibsen hade köpt av danska staten. Hur det gick är okänt.

Efter Lauritsson kom Jörgen Matson Kock/Coccius, kyrkoherde 1676. Kock var svåger till Karlskronas första borgmästare Blasius König. Kanske släktskapet underlättade för Kock när han 1684 lyckades få prästgården i Truseryd bytt till två fjärdingsgårdar i Torhamn,

hemmanen nr 67 och 68. Och från 1684 har sedan prästgårdarna funnits i Torhamns by. Men Kock lär inte ha hunnit flyttat dit innan han slutade sitt ämbete samma år, 1684 och flyttade till Mjällby. Han dog 1703, 55 år gammal.

Pastor Seurinsen blev den förste prästen omkr. 1685 med boställe i Torhamn, men bara en kort period till 1686.

Erich (Ericus) Schottenius blev präst 1686. Men han hade tillfälligt tjänstgjort som kyrkoherde i Torhamn redan 1684 innan han blev ordinarie 1686. Schottenius hade tidigare deltagit i en sjöexpedition till Spanien och tillvann sig då generalamiral Hans Wachtmeisters förtroende, som rekommenderade honom till den vakanta tjänsten i Torhamn 1686. Schottenius hade bekymmer med sin klockare Sven Olofsson som drev lönnkrog hemma på Klockarebohl nr 68, det som senare blev Prästebohl nr 68 och idag är Torhamns församlingshem. Bränneriet hade han på andra sidan vägen mot kyrkan, mitt emot dagens församlingshem. Prästebohl nr 67 där Schottenius bodde låg längre ut på udden, mitt emot "Klockareängen" där fastigheten på adressen Uddavägen 38 ligger idag. Det noterades vid en biskopsvisitation i Torhamn 1696 då det mesta befanns vara tillfredsställande utom att "klockaren var en smula supig". Schottenius dog i sitt ämbete 1699, 47 år gammal.

Erland Hallengren prästvigdes och blev präst i Torhamn 1700. Han var gift med Schottenius dotter Arnfrid. Hallengrens ämbete blev kort, han avled 1702. Änkan Arnfrid sades ha levt illa med maken och sökte förgäves bli konserverad, (behålla de förmåner prästänkor normalt beviljas) men bemäktigade sig istället ett hemman som sades ha tillhört prästgården.

Johan Darin fick sitt ämbete i Torhamn 1704. Det är okänt hur prästskapet upprätthölls efter Hallengrens död 1702 till 1704. Darin var även han gift med en dotter till Schottenius och som hette Euphrosina. Darin tyckte, såsom flera andra präster i Torhamn genom tiderna, han hamnat i olidliga naturförhållanden i det stora pastoratet men att en viss förbättring och avlastning skett när hans svåger Nils Boström blev klockarepräst på Sturkö 1706. Men svårigheterna fortsatte när prästgården brann upp 1714. Darin klagade ofta över kallets ringhet och tvistade om det hemman som Hallengrens änka bemäktat sig med, men som borde disponeras av prästen. En annan präst, Jöns Hochstein, betackade sig 1726 för att bistå Darin som adjunkt, "enär denne skall vara av ett mycket underligt sinne". Darin avled i sitt ämbete 1727, 52 år gammal. En av hans döttrar, Christina Maria Catharina (Stina Caisa) var gift med Eric König på Utlängan, son till Karlskronas borgmästare Blasius König och hans hustru Anna Christina Ehrenklo.

Darins prästgård som brann ned 1714 kan ha varit hemmanet nr 67, då benämnt Prästebohl. Möjligen kan det också ha varit då som Klockarebohl nr 68 blev Prästebohl därefter. Husbränder vid denna tid var inte ovanliga. Taken i Blekinge bestod oftast av näver. I Skåne användes mest halm till taktäckning och därför hade prästgårdarna där en särskild brandförsäkring vilket inte de nävertäckta prästgårdarna i Blekinge tycktes behöva. Men nävertak var ju också, kanske än mer, lättantända av glöd från skorstenar.

Efter Johan Darin kom Magnus Aulén 1727 som präst till Torhamn. Aulén var gift med Johan Darins dotter Anna Elisabet. Han avled i sitt ämbete 1744. Inget är närmare känt om hans verksamhet i Torhamn.

Lars Christoffer Darin, son till Johan Darin och född i Torhamn, blev präst i Torhamn 1745. Han var också svåger till Aulén. Lars Darin dog i sitt ämbete efter bara ett år, 1746, 39 år gammal.

Eleazar Corfitz Thulin tillträdde 1746. Han kom från Kristianstad men hans tjänstgöring där tycks inte ha avlöpt helt friktionsfritt. Han hade varnats bl.a. för att ha sagt upp en nådårspredikant, försummat predikan och pantsatt kyrkans oblatask. Han hade också i skrivelser "haft mindre anständiga utlåtelse". Thulin gifte sig sedan med Ottiliana Paulin, 40 år yngre än han själv! Hon var född 1749 och dog 1798, 49 år gammal. Thulin dog i Torhamn i sitt ämbete december 1773 vid 65 års ålder.

Adam Julius Kling tillträdde 1774. Han kom från Karlshamn. Han betecknades som "en ledsam människa, obarmhärtig, nedrig, och därtill dumhet, grovhet och oskicklighet". Också Kling dog i sitt ämbete 1788, 63 år gammal.

Efter Kling kom Wilhelm Cimmerdahl 1788. Han var gift i Ronneby 1777 med Maria Sofia Voss, dotter till fabrikören vid sockerbruket i Ronneby, Jakob Wilhelm Voss. Cimmerdahl dog i sitt ämbete i Torhamn 1818, 73 år gammal.

Jonas Bergman var komminister och upprätthöll pastoratet till nästa präst 1820, Elias Aborré.

Elias Carlsson Aborré var klockarepräst på Sturkö innan han blev kyrkoherde i Torhamns socken 1820. Han var gift med Johanna Lucia Cimmerdahl och var alltså svärson till Wilhelm Cimmerdahl. Aborrés son Gustaf Folker drunknade 16 år gammal i Torhamn under en simtur. Aborré dog 1840, på dagen 70 år gammal.

Robert Wollin blev kyrkoherde i Torhamn 1841. Han hade ett stort engagemang för socknens utveckling och var drivande i frågan om att bygga en folkskola men inte fått gehör p.g.a. av mark- och byggkostnaderna. Då erbjöd Wollin församlingen en tomt om ca 3 skäppeland nära kyrkan och prästgården på den s.k. Gölåkern för att bygga en skola, det som idag är Torhamnsgården. Beträffande ersättningen förklarade Wollin sig nöjd med det belopp som vederbörande fann skäligt. Det blev 8 kappar (40 l) råg i årligt arrende. Senare blev arrendet bestämt till 10 kr per år fram till 1920, därefter 20 kr. Wollin dog i sitt ämbete 1877, 71 år gammal. I Blekinge Läns Tidning stod hans minnesord: "Välvillig och rättrådig, fördragsam och mild vann han under sin 33-åriga verksamhet i Torhamns församling talrika vänner. Ungdomlig och rask verkade han utan biträde till dess en förkylning, ådragen under en ämbetsresa till Sturkö, nedlade honom på sjukbädden och ändade hans liv". Hans grav och gravsten var belägen i kyrkogården sydöstra hörn men blev borttagen vid kyrkogårdens restaurering på 1970-talet.

Hans Nedin kom till Torhamn 1877 som 35-årig kyrkoherde. Han var starkt konservativ i teologi, något inbunden och reserverad i större sällskap, men ganska livlig och medelsam i mindre. Han ansågs ha goda predikningar och var en hedersman, av alla aktad. Men hans livslidande blev just placeringen i Torhamn med uddar, skär och öar långt ute i Östersjön, för Nedin var rädd för sjön och gick ogärna i en båt. Kanske var han för ung för att bli förstådd,

så fast befolkningen högaktade honom så avfolkades kyrkan år från år. Det byggdes missionshus så flitigt att där till sist stod 13 missionshus för en församling på 3 000 själar! Och gång på gång sökte Nedin tjänst i Skåne som han kom ifrån, men det blev slutligen bara en kort tjänstledighet några år innan han avled i Ronneby 1923, 82 år gammal, men är begravnen i Torhamn. Det skrevs om honom att ”hans liv och lidande äro en anklagelse mot ett befordringssystem, som icke kan rätta till en av alla insedd felplacering”.

Så blev Per Olof Olsson 33 år, kyrkoherde i Torhamn i slutet av 1919, till en början som vikarie för Nedin. Olsson fick uppleva den efterlängtrade lättnaden då Sturkö och Tjurkö avskildes från Torhamns pastorat 1923. Olsson var mycket intresserad av församlingsarbetet men också av konst och musik. De senaste åren var han tjänstledig p.g.a. sjukdom och bosatt i Malmö där han avled 1941 endast 55 år gammal.

Under Per Olof Olssons tjänstledighet och sjukdom upprätthöll Bror Håkansson tjänsten i Torhamn som vice pastor. Håkansson blev sedan kyrkoherde i Kävlinge.

Elon Andersson kom till Torhamn som kyrkoherde 1942. Han var då 49 år och i tolv år var han sedan en enande kraft i församlingen. Han lyckades få den stora kyrkan restaurerad, med konstnären Gunnar Torhamn som medhjälpare. Andersson byggde också en ny prästgård, en färdigfabricerad byggnad från en smålandsfirma och sålunda mindre kostsam. Och märkligt nog lyckades han gälda det mesta av kostnaden med frivilliga bidrag. Umgängesam och öppen vann han många vänner. Då och då kunde humorn skymta fram. Men det trägna arbetet tärde på hans kraft. Under de sista åren tog han ett förordnande i Eringsboda vars skogsklimat ansågs hälsosammare än kustklimatet i Torhamn. Han återkom som emeritus till sin födelseförsamling Augerum där han avled 1954, 61 år gammal.

Präster 1950-talet till 2002 då Torhamns pastorat upphörde

Att upprätthålla prästämbetet i Torhamns socken fram till 1900-talets början, var ofta ett svårt och näst intill outhärdligt lidande som lika ofta slutade med en alltför tidig död. Det var heller inte någon frivillig eller eftersökt ämbetsuppgift att bli präst i detta pinande landskap, och ibland tycks det varit en ren bestraffning. Det blev en stor lättnad när Sturkö och Tjurkö 1923 avskildes från pastoratet. Båttrafik och andra kommunikationer utvecklades under 1900-talets första hälft, vilket också väsentligt underlättade ämbetes utövande. Och prästerna var inte längre beroende av ett hemmans avkastning utan hade lön som i andra yrken. Framme vid 1950-talet nämner vi fortsättningsvis prästerna vid namn och deras ämbetsdagar.

Stig Ulfgard 1955-1957

Lennart Olsson 1958-1962

Gustaf Carlsson 1962-1968

Jan-Ivar Wideskär 1968-1975

Hans Grimhammar 1977-1983

Claes Göran Klingberg 1984-2001

Kajsa Lewenhagen och Peter Svensson korta tider fram till 2002. Peter Svensson var den siste prästen boende i Torhamns prästgård.

2002 bildades en kyrklig samfällighet av församlingarna i Jämjö, Ramdala, Sturkö, Kristianopel och Torhamn. Samfälligheten bildar Jämjö pastorat med pastorsexpedition i Jämjö. Därmed upphörde Torhamn som eget pastorat.

Prästgårdarna i Torhamn

Prästgården i Truseryd som nämns i inledningen, var Torhamns sockens första prästboställe. 1684 lyckades prästen Jörgen Matson Kock få denna gård bytt till två fjärdingsgårdar i Torhamn som var hemmanen nr 67 och 68. Och från 1684 har sedan prästgårdarna funnits i Torhamns by.

Johan Darin fick sin prästgård nedbrunnen 1714. Det kan ha varit hemmanet nr 67 som då benämndes Prästebohl. Möjligen var det också därefter som Klockarebohl nr 68 blev Prästebohl. Men även denna prästgård blev eldhärjad 1884 då prästen Hans Nedin bodde där. Samtidigt hade Sankt Måns Kyrka som troligen var från 1200-talet, börjat rivas för att ge plats åt dagens kyrka som stod klar redan 1885. Det var kyrkoherde Nedin som satte igång kyrkbygget och det var i hans kyrkoherdeboställe, prästgården nr 68, som en hel del av de gamla medeltida inventarierna förvarades under byggtiden och därmed gick förlorade i branden.

Nuvarande församlingshemmet byggdes som prästboställe samtidigt med kyrkan 1885. Troligen byggdes detta prästboställe på samma grund som det eldhärdade gamla prästbostället som kan ses på en karta från 1799. Förebild var den mangårdsbyggnad som finns i Konungshamn, adress Konungshamn nr 269.

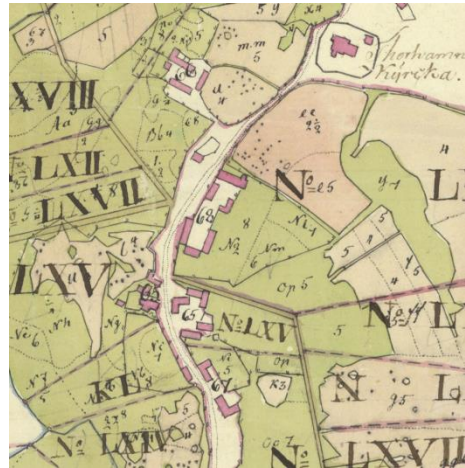
På detta prästboställe nr 68 fanns flera hus och ladugårdar från 1700-1800-tal. Dessa har sedan ersatts efterhand och de två senaste ladugårdarna byggdes 1880 och fanns kvar in på 1960-talet.

1944 lät kyrkoherde Per Olof Olsson bygga en ny prästgård på "Salsåkern" mellan kyrkan och församlingshemmet, idag privatbostad. Då hade sockenhuset blivit kommunalhus och bibliotek och flyttade från nuvarande Torhamnsgården till nuvarande församlingshemmet. Därmed fick folkskolan ytterligare en skolsal i det som idag är Torhamnsgården.

1945 byggdes det gamla prästbostället och kommunalhuset om till församlingshem men kommunalhusets verksamhet fortsatte i huset fram till kommunsammanslagningen 1 januari 1952. Tidvis var även viss skolverksamhet och bibliotek förlagd till församlingshemmet. 1974 byggdes församlingshemmet om och senare tillkom också vinkelbyggnaden.

Källor

- Torhamns kyrkoarkiv som finns i Landsarkivet Lund
- "Lunds stifts herdaminne" av Gunnar Carlquist

Utdrag ur "Charta öfver inägorna till Torhamns kyrckjoby åhr 1799": Längst upp ser man den gamla Sankt Måns kyrka med klockstapeln. I mitten syns hemmanet nr 68 med alla byggnaderna och där också bränneriet mitt emot församlingshemmet låg. Där ser man också att prästgården kan ha haft ingången mot kyrkan vilket också kan antagas av en tecknad bild av den gamla prästgården. Längre ut mot udden syns hemmanet nr 67.

- ”Från den gamla goda tiden” av Sven Öjvind Swahn 1945

Förkortningar och benämningar

- *Bohl* (ålderdomligt) boning, gård, tillhåll, näste. Exempel: prestbohl / prästbord (prästboställe)
- *Hemman* var en bebyggd gård och jordbruksfastighet. På 1500- och 1600-talen motsvarade en sådan storlek att hemmanbrukaren kunde försörja sig och sin familj på avkastningen av jorden.
- *Nådårspredikant* är den präst som upprätthåller prästtjänst i en församling under vakansen innan ny ordinarie innehavare utsetts. Under nådåret uppbar änkan (eller arvingarna) lönen för tjänsten (härav termen nådår - det handlar om att benådas inkomsten av tjänsten).
- *Fjärdingsgård* var en fjärdedels gård, vilket uppstår vid skifte, t.ex. arvsskifte.

Sammanställt av PRO Torhamns studiecirkel Rotbygd 2016